

35 ÉVE A GYERMEKEK JOGAIÉRT: AZ ENSZ GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY EREDMÉNYEI ÉS JÖVŐBENI KIHÍVÁSOK

Loránt Judit*

1. Bevezetés

2024. november 29. napján ünnepi fennállásának 35. évfordulóját a Gyermekjogi Egyezmény (*Convention on the Rights of the Child*, a továbbiakban: CRC).

A 196 ország által ratifikált történelmi jelentőségű nemzetközi egyezmény megszületésének céljait, eredményeit és jövőbeni kihívásait elemzi a dolgozat, amely világszerte megváltoztatta a gyermekek életét.

A CRC alakította a gyermekekkel való bánásmódot világszerte, így Európában és Közép-Ázsiában is. A gyermekeket önálló jogalanyoknak, egyéneknek ismeri el, valamint kiemeli, hogy a gyermekkor elkülönül a felnőttkortól és 18 éves korig tart; mely egy különleges, védett időszak. Ennek kapcsán lehetővé kell tenni a gyermekek számára, hogy méltósággal növekedjenek, tanuljanak, játszzanak, és fejlődjenek. Az Egyezmény kötelező erejű jogok globális hal-maza, amely minden gyermekre vonatkozik. Ez az emberiség történelmében legszélesebb körben ratifikált emberi jogi egyezmény.

Az elmúlt 35 évben Európa és Közép-Ázsia országai jelentős változásokon mentek keresztül, amelyek a gyermekjogok védelmét is érintették. A CRC ösztönözte a kormányokat arra, hogy módosítsák törvényeiket és politikájukat, valamint forrásokat biztosítsanak annak érdekében, hogy minél több gyermek hozzáférhessen a túléléshez és fejlődéshez szükséges egészségügyi ellátáshoz és a megfelelő táplálkozáshoz. Emellett megerősödtek a gyermekeket az erő-szakkal és kizsákmányolással szemben védő biztosítékok. A változásoknak

* Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola doktorandusza.

köszönhetően több gyermek kapott lehetőséget arra is, hogy hallassa a hangját és aktívan részt vegyen saját közösségének életében.

2. Az Egyezmény

Az 1989. november 20-án kelt Egyezményt az Amerikai Egyesült Államok kivétel, 196 állam ratifikálta. Ezen államok vállalták, hogy minden gyermek számára biztosítják az élethez, egészséghez, oktatáshoz, valamint a védelemhez való jogot. Az elmúlt 35 év során az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága számos jelentést készített, amelyekben értékelte az egyes államok előrehaladását e téren. A jelentések feltárják, hogy a gyermekvédelem terén sok előrelépés történt, például a gyermekmunka visszaszorítása vagy az oktatáshoz való hozzáférés növelése.

Ugyanakkor kihívások is jelen vannak: az egyenlőtlenségek és a gyermekek elleni erőszak továbbra is problémát jelentenek. A tanulmány célja, hogy ezekre az eredményekre építve vizsgálja meg, hogyan lehetne tovább fejleszteni és fenntartani a meglévő eredményeket, miközben új stratégiákat keres a globális gyermekvédelem javítására.

A nemzetközi közösség már az Egyezmény megszületése előtt is felismerte, hogy a gyermekek kiemelkedő szerephez kell jussanak nemzetközi szinten is. A gyermekek jogairól szóló nyilatkozatokat a Nemzetek Szövetsége (1924) és az Egyesült Nemzetek Szervezete (1959) is elfogadta. Figyelembe véve, hogy a gyermek jogairól szóló 1924-es Genfi Nyilatkozat, valamint a Közgyűlés által 1959. november 20-án elfogadott gyermekjogi nyilatkozat, továbbá az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (különösen annak 23. és 24. cikkelyei), valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (különösen a 10. cikkelye) elismerték a gyermekek számára biztosítandó különleges védelem szükségességét, ahogyan ezt a gyermekek jólétével foglalkozó szakosított intézmények és nemzetközi szervezetek alapszabályai és vonatkozó dokumentumai is megerősítik. Ezenkívül számos emberi jogi és humanitárius jogi szerződésbe beépítettek a gyermekekre vonatkozó konkrét rendelkezéseket. Mindazonáltal egyes államok úgy érveltek, hogy szükség van a gyermekek jogairól szóló átfogó nyilatkozatra, amely a nemzetközi jog szerint kötelező erejű kell, hogy legyen.

Ezt a szemléletet mélyen befolyásolták a gyermekeket érintő súlyos igazságtalanságokról szóló jelentések, amelyek a magas csecsemőhalandóságra, az elégtelen egészségügyi ellátásra és az alapfokú oktatáshoz való korlátozott

hozzáférésre hívták fel a figyelmet. Különösen aggasztó beszámolók érkeztek a prostitúcióra kényszerített vagy veszélyes munkakörülmények között kiszákmányolt gyermekekről¹, a börtönben vagy más embertelen körülmények között élő fiatalokról, valamint a menekültként vagy fegyveres konfliktusok áldozataként szenvedő gyermekekről.

A Gyermejkogi Egyezmény alapját egy lengyel kezdeményezés² képezte, amely a gyermekek jogainak nemzetközi szintű megerősítését tűzte ki célul. 1978-ban a Lengyel Népköztársaság kormánya javaslatot nyújtott be az ENSZ-hez egy olyan kötelező érvényű nemzetközi egyezmény kidolgozására, amely átfogó módon rögzíti a gyermekek jogait. A javaslat időzítése nem volt véletlen, hiszen az ENSZ 1979-et Nemzetközi Gyermekevvé nyilvánította, ezzel is hangsúlyozva a gyermekek védelmének és jólétének fontosságát.

A lengyel tervezet kiindulópontját az 1959-ben elfogadott ENSZ Gyermejkogi Nyilatkozat jelentette, amely azonban nem volt jogilag kötelező érvényű dokumentum. A lengyel javaslat célja éppen az volt, hogy egy nemzetközi szerződés formájában biztosítsa a gyermekek jogainak tényleges védelmét. Az eredeti tervezet elsősorban a gyermekek szociális és gazdasági jogaira helyezte a hangsúlyt, így az egészségügyi ellátáshoz, az oktatáshoz és a szociális biztonsághoz való jog kiemelt szerepet kapott benne. Emellett hangsúlyozta, hogy a gyermekeket különleges védelem illeti meg, különösen háborús helyzetben, munkavállalás során vagy bármilyen más veszélyeztetett helyzetben.

A tervezet tárgyalása az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának munkacsoportjában kezdődött meg, amelynek tagjai hosszú évekig³ egyeztettek a szöveg végleges formájáról. A vita során számos ország és nemzetközi szervezet – köztük az UNICEF, az ILO és az UNESCO – tett javaslatokat, amelyek következtében az eredeti szöveget jelentősen kibővítették. A legnagyobb változás az volt, hogy az Egyezmény a polgári és politikai jogokat is magában foglaló átfogó dokumentummá vált, amely a gyermekek jogainak teljes spektrumát lefedi.

A több mint tíz évig tartó egyeztetési folyamat eredményeként 1989. november 20-án az ENSZ Közgyűlése egyhangúlag elfogadta a Gyermejkogi Egyezményt. Bár a végleges dokumentum jelentősen eltért a lengyel kormány

¹ 2011/93/EU irányelv végrehajtásáról szóló 2015/2129(INI) állásfoglalása a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kiszákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről.

² A/RES/33/166. határozat az 1979-es Gyermekek Nemzetközi Évéről. ENSZ Közgyűlés, 1978. december 20. <https://unicef.hu/gyermekjogok/a-gyermekjogok-tortenete>

³ Faix Nikolett: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk. *Eljárásjogi Szemle*, 2016/4. 8–15.

eredeti tervezetétől, annak szerepe vitathatatlan a gyermekek jogainak nemzetközi szintű megerősítésében.

A dokumentum elfogadása megnyitotta az utat a következő lépéshez: az államok ratifikálták az Egyezményt, és létrehozták a monitoring testületet, a Gyermekjogi Bizottságot. Kevesebb mint egy év alatt, 1990 szeptemberéig, már 20 ország csatlakozott, így az Egyezmény hatályba lépett.

Ugyanebben a hónapban New Yorkban tartották a Gyermekek Világtalálkozóját, amelyet az UNICEF és hat ország – Kanada, Egyiptom, Mali, Mexikó, Pakisztán és Svédország – kezdeményezett. A csúcstalálkozó célja az volt, hogy minél több országot ösztönözzön az Egyezmény ratifikálására. 1990 végére már 57 állam csatlakozott, és ezzel részes füllé vált. 1993-ban az Emberi Jogok Világkonferenciáján, Bécsben azt a célt tűzték ki, hogy az Egyezmény 1995 végére egyetemes ratifikációt nyerjen.

2015. december 31-ig összesen 196 ország ratifikálta vagy csatlakozott az Egyezményhez, így már csupán egyetlen állam hiányzik az egyetemes ratifikációhoz. Az Egyezményhez való példátlan mértékű nemzetközi csatlakozás egyedülálló az emberi jogi egyezmények történetében.

2.1. A 3 P modellje

A 3 P Modell⁴ a Gyermekjogi Egyezmény alapelveit három fő kategóriába sorolja: védelem (*protection*), ellátás (*provision*) és részvétel (*participation*).

A védelem elve biztosítja, hogy a gyermekeket megóvják minden olyan veszélytől és visszaéléstől, amely károsíthatja fejlődésüket. Ide tartozik a bántalmazás, a kizsákmányolás, a gyermekmunka és az emberkereskedelem elleni védelem, valamint annak megakadályozása, hogy a gyermekek fegyveres konfliktusok áldozataivá váljanak.

Az ellátás elve arra kötelezi az államokat, hogy biztosítsák a gyermekek alapvető szükségleteit, például az egészségügyi ellátáshoz, az oktatáshoz és a megfelelő életszínvonalhoz való hozzáférést. Ez garantálja, hogy minden gyermek megkapja a fejlődéséhez szükséges támogatást.

A részvétel elve elismeri a gyermekek jogát arra, hogy véleményüket szabadon kifejezhessék, és azt figyelembe vegyék a rájuk vonatkozó döntések

⁴ Maryanne Theobald: UN Convention on the Rights of the Child: “Where are we at in recognising children’s rights in early childhood, three decades on ...?” *International Journal of Early Childhood*, Vol. 51., No. 1. (2019) 251–257. <https://doi.org/10.1007/s13158-019-00250-1>

során. Ez biztosítja, hogy a gyermekek aktívan részt vehessenek saját életüket és közösségüket érintő ügyekben.

Továbbá, az Egyezmény négy általános elvet⁵ tartalmaz. Ezek célja, hogy segítsék az Egyezmény egészének értelmezését, és ezáltal irányítsák a nemzeti végrehajtási programokat.

1. Diszkrimináció-mentesség (2. cikk): „1. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják és biztosítják a joghatóságuk alá tartozó gyermekek számára az Egyezményben lefektetett jogokat minden megkülönböztetés, nevezetesen a gyermeknek vagy szüleinek vagy törvényes képviselőjének faja, színe, neme, nyelve, vallása, politikai vagy más véleménye, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származása, vagyoni helyzete, cselekvőkép-telensége, születési vagy egyéb helyzete szerinti különbségtétel nélkül. 2. Az Egyezményben részes államok megteszik a megfelelő intézkedéseket arra, hogy a gyermeket hatékonyan megvédjék minden, bármely formában jelentkező megkülönböztetéstől és megtorlástól, amely szülei, törvényes képviselői vagy családtagjai jogi helyzete, tevékenysége, véleménynyil-vánítása vagy meggyőződése miatt érhetné őt.”
2. A gyermek mindenképp felett álló érdeke (3. cikk): „1. A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenképp felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban. 2. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy a gyermek számára, figyelembe véve szülei, gyámjai és az érte törvényesen felelős más személyek jogait és kötelezéseit, biztosítsák a jólétéhez szükséges védelmet és gondozást, e célból meghozzák a szükséges törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket. 3. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermekkel foglalkozó és védelmét biztosító intézmények, hivatalok és létesítmények működése megfeleljen az illeté-kes hatóságok által megállapított szabályoknak, különösen a biztonság és az egészség területén, valamint ezek személyzeti létszámával és szakér-temével, továbbá a megfelelő ellenőrzés meglétével kapcsolatban.”
3. Az élethez, a túléléshez és a fejlődéshez való jog (6. cikk): „1. Az Egyezményben részes államok elismerik, hogy minden gyermeknek veleszületett joga van az életre. 2. Az Egyezményben részes államok a

⁵ UNICEF: *Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához*. 3. kiad. Genf, UNICEF, 2007. Elérhető: <https://tinyurl.com/4s8u6h7c>

lehetséges legnagyobb mértékben biztosítják a gyermek életben maradását és fejlődését.”

4. A gyermek nézetei (12. cikk): „1. Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érintő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni. 2. Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.”

Továbbá, az Egyezmény 44. cikke értelmében a részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy rendszeresen jelentést nyújtsanak be a Gyermekjogi Bizottságnak az Egyezmény hatálybalépése érdekében tett lépéseikről, valamint a területükön a gyermekek jogainak gyakorlása terén elért előrehaladásról.

2.2. A Bizottság

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottság⁶ egy 18 független szakértőből álló testület, mely az Egyezményben foglaltak végrehajtását felügyeli a részes államok vonatkozásában. Felügyeli továbbá az Egyezmény két fakultatív jegyzőkönyvének végrehajtását, amelyek a gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételéről (OPAC), valamint a gyermekek értékesítéséről, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról (OPSC) szólnak. 2011. december 19-én az ENSZ Közgyűlése jóváhagyta a kommunikációs eljárásról szóló harmadik fakultatív jegyzőkönyvet (OPIC), amely lehetővé teszi az egyes gyermekek számára, hogy panaszt nyújtsanak be az Egyezmény és annak első két fakultatív jegyzőkönyve szerinti jogaik konkrét megsértése miatt. Ez a jegyzőkönyv 2014 áprilisában lépett hatályba.

Minden részes állam köteles rendszeresen jelentést benyújtani a Bizottságnak az Egyezmény végrehajtásáról. Az államoknak az Egyezményhez való csatlakozásuk után két évvel kezdeti jelentést, majd ötévente időszakos jelentést kell benyújtaniuk. A Bizottság megvizsgál minden jelentést, és aggályait és ajánlásait „záró észrevételek” formájában intézi a részes államhoz.

⁶ Committee on the Rights of the Child. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottság hivatalos oldala. Elérhető: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/rules-procedure-and-working-methods>

Áttekinti a kezdeti jelentéseket is, amelyeket az Egyezmény első két fakultatív jegyzőkönyvéhez csatlakozott államoknak kell benyújtaniuk a gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételéről, valamint a gyermekek értékesítéséről, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról.

A Bizottság továbbá megvizsgálja azokat az egyéni panaszokat is, amelyek szerint az OPIC részes államai megsértették a Gyermejkogi Egyezményt és annak első két fakultatív jegyzőkönyvét (OPAC és OPSC), valamint kivizsgálhatja azokat az állításokat, amelyek súlyos, illetve az Egyezmény és annak két fakultatív jegyzőkönyve szerinti jogok szisztematikus megsértésére vonatkozhatnak.

A fakultatív jegyzőkönyveket majdnem valamennyi részes állam ratifikálta, eltekintve pár kivételtől, azon államok is, melyekben a mai napig gyermekeket használnak fel katonai, háborús célokra.

3. Mi lehet a gond? Egyáltalán van?

Bár kétségtelen, hogy az Egyezmény jelentős előrelépést hozott a gyermekek jogainak védelmében, számos tényező akadályozza annak teljes körű érvényesülését, így bizonyos problémák továbbra is fennállnak.

Az egyik legnagyobb kihívást az egyenlőtlen gazdasági fejlődés és fejlettség jelenti. Számos alacsony jövedelmű ország nem rendelkezik elegendő erőforrással ahhoz, hogy megfelelő egészségügyi ellátást, oktatást vagy gyermekvédelmi szolgáltatásokat biztosítson állampolgárainak, így a gyermekeknek. A gazdasági nehézségek miatt ezek az államok gyakran nem tudják teljesíteni az Egyezményben vállalt kötelezettségeiket.

A háborúk és fegyveres konfliktusok szintén súlyosan érintik a gyermekeket. A politikai instabilitás és a katonai összecsapások következtében sok gyermek kényszerül menekültté válni, míg másokat gyermekkatonaként toboroznak. A háborús övezetekben élő gyermekek gyakran szembesülnek fizikai és pszichológiai traumákkal, miközben alapvető jogaik, például a biztonságos környezet-hez és az oktatáshoz való hozzáférés, sérülnek.

Ezen túlmenően kulturális és társadalmi akadályok is hátráltathatják a gyermekjogok érvényesülését. Egyes közösségekben a hagyományok és a nemek közötti egyenlőtlenségek miatt továbbra is elterjedt a gyermekmunka, a gyermekházasság vagy az oktatáshoz való korlátozott hozzáférés. Az ilyen mélyen gyökerező társadalmi normák megváltoztatása hosszú folyamat, amely komoly szemléletformáló munkát igényel.

A jogérvényesítés hiánya szintén kiemelkedő problémát jelent. Bár az Egyezmény jogilag kötelező érvényű dokumentum, nincs olyan globális mechanizmus, amely kényszerítené a részes államokat a végrehajtására. A Gyermekjogi Bizottság ugyan ajánlásokat tesz, de azok betartása nagyrészt az egyes államok elkötelezettségén és lehetőségein múlik.

A szociális egyenlőtlenségek tovább mélyítik a problémát, hiszen a marginalizált csoportokhoz tartozó gyermekek – például etnikai kisebbségek vagy fogyatékossgal élők – gyakran hátrányos helyzetből indulnak, és az ő jogaik érvényesítése különösen nehézségekbe ütközik. A szegénység, a társadalmi kirekesztés és a diszkrimináció miatt sok gyermek nem fér hozzá megfelelő szolgáltatásokhoz és lehetőségekhez.

Emellett globális kihívások is új akadályokat állítanak a gyermekjogok érvényesülése elé. A klímaváltozás, a migráció és a digitális világ veszélyei olyan problémák, amelyek az Egyezmény megalkotásakor még nem voltak ennyire előtérben, így a nemzetközi jogi szabályozás nem minden esetben tud megfelelő választ adni rájuk.

Végül, a politikai akarat hiánya is jelentős akadályt jelent. Sok országban a döntéshozók nem helyeznek kellő hangsúlyt a gyermekjogokra, és az olyan területeken, mint az oktatás vagy az egészségügy, gyakran hiányzik a hosszú távú, fenntartható elkötelezettség. Ennek következményeként a gyermekek védelmére és jólétére irányuló programok nem mindig kapják meg a szükséges támogatást és forrásokat.

Mindezek a tényezők együttesen járulnak hozzá ahhoz, hogy bár az Egyezmény jelentős előrelépést hozott, a gyermekjogok védelme továbbra is számos kihívással néz szembe világszerte.

4. UNICEF

Az UNICEF⁷ az Egyesült Nemzetek gyermekekkel foglalkozó ügynöksége, mely a gyermekek jogainak védelmén dolgozik, különösen a leghátrányosabb helyzetűek és a legnehezebben elérhetőek érdekében. Több mint 190 országban mindent megtesznek annak érdekében, hogy segítsék a gyermekeket túlélni, boldogulni, és kiaknázni képességeiket mindamelllett, hogy oktatási, egészségügyi és táplálkozási szolgáltatásokat nyújtanak.

⁷ UNICEF Magyarország: Éhínség Afrikában. Elérhető: <https://unicef.hu/ehinseg-afrikaban>

Az UNICEF aktívan képviseli a gyermekek érdekeit nemzetközi, nemzeti és helyi szinten. Kampányokat és programokat indít a gyermekjogok ismertségének növelése érdekében, valamint együttműködik kormányokkal és civil szervezetekkel a gyermekeket érintő politika és jogszabályok fejlesztésében. Ezen túlmenően rendszeresen publikál jelentéseket és elemzéseket a gyermekek helyzetéről, hogy felhívja a figyelmet a sürgető problémákra és ösztönözze a cselekvést. Továbbá, nyomon követi a gyermekjogok érvényesülését világszerte, adatokat gyűjt és elemzéseket készít a gyermekek jólétével kapcsolatban. Ezek az információk alapot szolgáltatnak a szakpolitikák kialakításához és a beavatkozások megtervezéséhez. Az UNICEF emellett támogatja a kormányokat a Gyermekjogi Egyezmény végrehajtásában és a nemzeti jelentések elkészítésében, biztosítva ezzel a nemzetközi normák betartását. Számos programot és szolgáltatást nyújt az oktatási kezdeményezések támogatása, egészségügyi szolgáltatások biztosítása, táplálkozási programok indítása, valamint a tiszta ivóvízhez és megfelelő higiéniai körülményekhez való hozzáférés elősegítése érdekében mindamellett, hogy figyelmet fordít a legkiszolgáltatottabb csoportokra, beleértve a fogyatékkal élő gyermekeket, a lányokat és a konfliktusok által érintett területeken élőket.

Válsághelyzetekben, mint például természeti katasztrófák vagy fegyveres konfliktusokkal sújtott területeken élők esetében gyors és hatékony humanitárius segítséget nyújt. Ez magában foglalja az életmentő ellátmányok, például élelmiszer, tiszta víz és orvosi felszerelések biztosítását, valamint a gyermekbarát terek létrehozását, ahol a gyermekek biztonságban lehetnek és pszichoszociális támogatást kaphatnak. Hosszú távú támogatást is nyújt a válságok által érintett közösségeknek, elősegítve a helyreállítást és a normális élethez való visszatérést. Például, az ukrajnai konfliktus során nemcsak sürgősségi segílyt biztosított, hanem oktatási programokat és mentális egészségügyi támogatást is nyújtott a gyermekek számára.

Az UNICEF tevékenységei átfogó megközelítést alkalmaznak a gyermekek jogainak védelmében és jólétük biztosításában, kombinálva az érdekképviseléssel, a figyelemfelkeltéssel, az ellenőrzéssel, a programok és szolgáltatások nyújtásával, valamint a humanitárius segítségnyújtással.

5. Magyarországon gyerekek lenni

Hazánkban a legsürgetőbb problémát álláspontom szerint a roma gyermekek szegregációja, a gyermekek sérelmére elkövetett erőszak, valamint a szociális biztonság kérdésköre adja.

A 2023. évi Hintalovon Gyermejkogi Jelentés⁸ részletesen elemzi a gyermekek helyzetét Magyarországon, kiemelve a roma gyermekek társadalmi és oktatási hátrányait, a gyermekek elleni erőszak különböző formáit és a szociális biztonság kérdését. A dokumentum megállapításai azt mutatják, hogy ezek a problémák rendszerszintűek, és bár bizonyos területeken történtek előrelépések, a jogi és társadalmi környezet továbbra sem biztosítja minden gyermek számára az egyenlő esélyeket és megfelelő védelmet.

A jelentés szerint a roma gyermekek továbbra is hátrányos helyzetben vannak Magyarországon, különösen az oktatás és a társadalmi integráció területén. Bár az oktatáshoz való hozzáférés elméletileg minden gyermek számára biztosított, a roma közösségekből származó gyermekek jelentős része szegregált iskolákba kényszerül, amelyek infrastruktúrája és oktatási színvonala gyakran elmarad az országos átlagtól. A roma diákok korai iskolaelhagyásának aránya rendkívül magas: a 18-24 éves roma fiatalok kétharmada idő előtt elhagyja az oktatási rendszert, míg a nem roma diákok körében ez az arány csupán tíz százalék. Ennek egyik oka az iskolai diszkrimináció és az intézményi hátrányos megkülönböztetés, amely csökkenti az oktatásba vetett bizalmat. A roma lányok különösen veszélyeztetettek, mivel esetükben a korai gyermekvállalás és a hagyományos családi szerepek miatt még nagyobb az iskolarendszerből való kihullás kockázata. Bár az elmúlt években születtek helyi szintű kezdeményezések, mint például a Józsefvárosi Roma Stratégia, országos szinten továbbra is hiányoznak azok az átfogó intézkedések, amelyek valódi változást eredményezhetnének a roma gyermekek oktatási és társadalmi helyzetében.

A gyermekek elleni erőszak szintén kiemelt problémaként jelenik meg a jelentésben. A statisztikai adatok szerint a gyermekvédelmi rendszerben nyilvántartott erőszakos esetek túlnyomó többsége családon belül történik, ami különösen aggasztó, mivel az érintett gyermekek gyakran nem kapnak megfelelő védelmet. A 2022-es adatok szerint 5083 gyermek szenvedett el fizikai bántalmazást, ezek közül 89 százalékot a saját családjukon belül ért a bántalmazás. A szexuális visszaélések tekintetében is hasonló a helyzet: 1013 gyermek

⁸ Hintalovon Gyermejkogi Alapítvány: *Gyermejkogi jelentés 2023*.
<https://tinyurl.com/ypa5e3x7>

esetében regisztráltak ilyen esetet, és ezek közel 80 százaléka szintén családon belül történt. Ez a jelenség felveti a gyermekvédelmi hatóságok működésének problémáit is, hiszen sok esetben a gyermekek nem kapnak megfelelő védelmet, vagy a rendszer nem biztosít számukra alternatív, biztonságos elhelyezést. Külön figyelmet érdemel a gyermekek online térben történő bántalmazása, amely egyre súlyosabb problémát jelent. Az NMHH Internet Hotline szolgáltatáshoz 2023-ban 1983 bejelentés érkezett, amelyek közül 850 gyermekpornográfiával, 375 pedig online zaklatással kapcsolatos volt. A jelentés arra is kitér, hogy az online zaklatás és az internetes bántalmazás sok esetben észrevétlen marad, és a hatóságok gyakran nem rendelkeznek megfelelő eszközökkel annak kezelésére.

A gyermekvédelmi rendszer intézményi hiányosságai különösen szembeütőek az állami gondozásban élő gyermekek esetében. Az elmúlt években több olyan ügy is napvilágra került, amelyek a nevelőszülői háztartásokban és gyermekotthonokban történt visszaélésekre hívták fel a figyelmet. Bár pontos adatok ezekről az esetekről nem állnak rendelkezésre, a jelentés szerint rendszerszintű problémák állnak a háttérben, amelyeket a gyermekvédelmi rendszer nem kezel megfelelően. Az állami gondozásban élő gyermekek esetében a fizikai és érzelmi bántalmazás kockázata kiemelkedően magas, és az ellátórendszer nem mindig képes biztosítani számukra a biztonságos környezetet.

A jelentés szerint a gyermekek szociális biztonságát is súlyosan befolyásolják a gazdasági nehézségek, különösen az infláció növekedése. 2023 nyarán az infláció Magyarországon elérte a 19,9 százalékot, ami az EU-s átlag háromszorosa, és amely különösen a hátrányos helyzetű családokat sújtotta. Az infláció hatására a családok jövedelmük egyre nagyobb részét kénytelenek alapvető szükségletekre – élelmiszerre, lakhatásra, közlekedésre – fordítani, így kevesebb erőforrás marad az oktatásra és a gyermekek fejlődését segítő tevékenységekre. A jelentés szerint 110 530 gyermeket tartottak nyilván veszélyeztetettként, és közülük 28 678-at védelembe vettek. Ez az adat is azt mutatja, hogy a szociális ellátórendszer nem képes megfelelően kezelni a gazdasági válság hatásait. Bár a kormány 2023-ban emelte a családi adókedvezményt a tartósan beteg vagy fogyatékkal élő gyermekek számára, a jelentés szerint ez nem jelentett valódi előrelépést a hátrányos helyzetű gyermekek számára.

Összességében a Hintalovon Gyermekjogi Jelentés arra világít rá, hogy Magyarországon továbbra is jelentős kihívásokkal kell szembenézni a gyermekek jogainak érvényesítésében. A roma gyermekek oktatási és társadalmi hátrányai rendszerszintű problémákra vezethetők vissza, és az iskolai szegregáció megszüntetésére eddig nem születtek hatékony intézkedések. A gyermekek elleni erőszak – különösen a családon belüli bántalmazás és az online zaklatás –

továbbra is széles körben elterjedt, miközben a gyermekvédelmi rendszer nem biztosít megfelelő védelmet az áldozatok számára. A gazdasági bizonytalanság pedig tovább mélyíti a gyermekek közötti társadalmi egyenlőtlenségeket, amely hosszú távon is hátrányosan befolyásolhatja a legkiszolgáltatottabb csoportok esélyeit.

6. Kórházban hagyott csecsemők

Magyarországon évente több száz újszülött marad szülői gondoskodás nélkül a kórházakban, miután édesanyjuk különböző okok miatt nem tudja vagy nem akarja hazavinni őket. Ez a helyzet hosszú távon érinti a gyermekek jogait, a gyermekvédelmi rendszert és az örökbefogadási eljárásokat. A 1570/2023. (XII. 18.) Kormányhatározat⁹ célja az volt, hogy rendezze ezeknek a gyermekeknek a jogi helyzetét, felgyorsítsa az örökbefogadást, valamint biztosítsa a szülők és a gyermek jogainak egyensúlyát.

Az új szabályozás központi eleme, hogy az anyák a szülészeti osztályon kérhetik személyes adataik titkos kezelését, hasonlóan az inkubátorba helyezés jogi kereteihez. Az így kórházban hagyott gyermekek ismeretlen szülőktől származónak minősülnek, és ha hat héten belül sem a szülő, sem más hozzátartozó nem jelentkezik értük, akkor örökbefogadhatóvá válnak. Az 1997. évi XXXI. törvény¹⁰ (Gyermekvédelmi törvény) 84. § (1) bekezdés f) pontjának módosítása, amely 2024. július 1-jétől hatályos, kimondja, hogy ezekben az esetekben a gyámhatóság gyermekvédelmi gyámot rendel ki a gyermek számára. Ez a módosítás felgyorsítja az örökbefogadási eljárásokat, hiszen az eddigi szabályok értelmében az állami gondozásba vett gyermekek örökbefogadásra bocsátása akár éveket is igénybe vehetett.

6.1. A törvénymódosítás hatásai

Az új jogszabály egyik legfőbb pozitívuma, hogy rövidíti a gyermekek állami gondozásban töltött idejét, lehetőséget teremtve a gyorsabb és stabilabb elhelyezésre. A gyermekek fejlődése szempontjából rendkívül fontos, hogy minél

⁹ 1570/2023. (XII. 18.) Kormányhatározat a kórházban hagyott újszülött gyermekek helyzete rendezésének irányairól.

¹⁰ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

hamarabb szerető, stabil családi környezetbe kerüljenek, hiszen az első évek meghatározóak a kötődés és az érzelmi biztonság kialakulásában.

Az intézkedés a szülői jogokat és a gyermek érdekét próbálja egyensúlyba hozni. Az új szabályok értelmében az anya anonimitását és a gyermek vérségi származásának jogát csak arányosan lehet korlátozni. Ez azt jelenti, hogy az állam elismeri az anyák azon jogát, hogy személyes adataik védelmet élvezzenek, ugyanakkor a gyermek örökbefogadásának zökkenőmentessége érdekében bizonyos feltételeket határoz meg.

Az új szabályozás már az első hónapokban több gyermek örökbefogadását gyorsította fel, ami azt mutatja, hogy a rendszer gyakorlati alkalmazása valóban elősegítheti a gyermekek mihamarabbi családba kerülését. Bár a törvénymódosítás célja egyértelműen pozitív, a gyakorlati végrehajtás során több kérdés és probléma is felmerülhet.

6.2. Az anyák támogatásának hiánya

Az anyák titkos adatkezelésének biztosítása fontos lépés, azonban nem minden esetben nyújt valós megoldást a gyermekelhagyás mögött meghúzódó problémákra. Azok az anyák, akik kilátástalan helyzetük miatt döntenek gyermekük kórházban hagyása mellett, gyakran nem kapnak megfelelő szociális támogatást vagy tanácsadást, amely segíthetne nekik megtartani a gyermeküket. Ha a rendszer nem biztosít számukra megfelelő alternatívákat – például krízislakhatósi lehetőségeket, pszichológiai támogatást vagy anyagi segítséget –, akkor sok nő kényszerhelyzetben dönthet gyermekének elhagyása mellett anélkül, hogy valós esélye lenne más megoldásra.

6.3. Az apák jogainak védelme

A jelenlegi szabályozás elsősorban az anya döntésére épít, és kevésbé foglalkozik az apák jogainak védelmével. Elméletileg, ha az anya titkos adatkezelést kér, az apa nem is értesülhet a gyermek létezéséről, így nincs lehetősége arra, hogy gondoskodjon róla vagy jogi lépéseket tegyen az apaság megállapítása érdekében. Ez különösen aggályos lehet abban az esetben, ha az anya egyoldalúan hoz döntést a gyermek sorsáról.

6.4. Az örökbefogadási rendszer kapacitásproblémái

Bár az új törvény segíti a gyorsabb örökbefogadást, a gyermekvédelmi rendszer kapacitásproblémái továbbra is fennállnak. A gyermekvédelmi szakemberek hiánya, az ügyintézés bürokratikus akadályai és az örökbefogadási eljárások hosszadalmas folyamata mind lassíthatják a gyermekek végleges elhelyezését.

6.5. Az örökbefogadott gyermekek későbbi identitáskeresése

Az anyák titkos adatkezelésének biztosítása egyértelmű előnyökkel jár, ugyanakkor kérdéseket vet fel a gyermekek későbbi identitáskeresése szempontjából. Egyes szakemberek szerint a titkos örökbefogadások hosszú távon nehezíthetik a gyermek számára saját származásának megértését, ami pszichológiai problémákhoz vezethet. Az, hogy az állam milyen módon biztosítja a gyermek számára a lehetőséget, hogy később megtudja vér szerinti származását, alapvetően meghatározza majd az intézkedés hosszú távú sikerességét.

Összességében, a 1570/2023. (XII. 18.) Korm. határozat és a Gyermekvédelmi törvény módosítása fontos lépést jelent a kórházban hagyott újszülöttek helyzetének rendezésében. A változás egyik legfőbb előnye, hogy gyorsabbá és hatékonyabbá teszi az örökbefogadási folyamatot, lehetőséget teremtve arra, hogy ezek a gyermekek minél hamarabb stabil családi környezetbe kerüljenek.

Ugyanakkor a rendszernek még számos kihívással kell szembenéznie. Az anyák támogatásának erősítése, az apák jogainak biztosítása, a gyermekvédelmi rendszer kapacitásának fejlesztése és az örökbefogadott gyermekek későbbi identitáskeresésének lehetősége olyan területek, amelyek további szabályozást és intézkedéseket igényelnek.

A törvénymódosítás alapvető célja a gyermekek érdekeinek védelme, azonban a végrehajtás során kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy az új jogszabály valóban kiegyensúlyozott és igazságos rendszert hozzon létre minden érintett számára. Ha ezek a kérdések megfelelő választ kapnak, akkor a módosítás valóban hozzájárulhat ahhoz, hogy a szülői gondoskodás nélkül maradt gyermekek esélyt kapjanak egy szerető családban való felnövesre.

7. Megoldási javaslatok

Bár az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye jelentős előrelépéseket hozott a gyermekek védelmében, a világ folyamatosan változó kihívásai szükségessé teszik a jogérvényesítés megerősítését, az esélyegyenlőség biztosítását és a globális együttműködés további fejlesztését. Az Egyezmény sikeres megvalósításának egyik kulcsa a nemzetközi és nemzeti jogérvényesítési mechanizmusok hatékonyabb működése. Az államoknak nem csupán formálisan kell vállalniuk a gyermekek jogainak tiszteletben tartását, hanem konkrét intézkedéseket is kell hozniuk annak érdekében, hogy a gyermekeket érintő visszaélések és jogsértések következményekkel járjanak. Ennek érdekében szükséges lenne a Gyermekjogi Bizottság ellenőrzési hatáskörének bővítése, valamint független gyermekjogi ombudsmanok kinevezése minden országban, akik képesek hatékonyan monitorozni a gyermekjogok gyakorlati érvényesülését. A gyermekvédelmi szabályok betartásának biztosítására egy szigorúbb szankciórendszer is szükséges, amely lehetővé tenné, hogy az Egyezmény megsértése esetén nemzetközi jogi eljárás induljon az érintett államok ellen.

A gyermekek esélyegyenlőségének biztosítása érdekében elengedhetetlen a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek csökkentése. A szegénységben élő gyermekek számára célzott szociálpolitikai programokra van szükség, amelyek garantálják az oktatáshoz és az egészségügyi ellátáshoz való egyenlő hozzáférést. Külön figyelmet kell fordítani a hátrányos helyzetű gyermekekre, például a roma közösségek vagy a fogyatékkal élők esetében, hogy az ő fejlődési esélyeik ne maradjanak el társaikétól. Ennek egyik kulcsa az inkluzív oktatás megerősítése és a szegregáció felszámolása. Az iskolai szegregáció kérdése nemcsak Magyarországon, hanem számos más országban is fennálló probléma, amely az oktatási egyenlőtlenségek egyik fő oka. A roma gyermekek vagy más kisebbségi csoportok esetében célzott oktatási és társadalmi integrációs programok bevezetésére van szükség, hogy az esélyegyenlőség ne csupán elméleti célkitűzés maradjon.

A digitális térben tapasztalható veszélyek elleni fellépés szintén kiemelt fontosságú feladat. Az online zaklatás, az adathalászat, valamint a gyermekeket célzó káros tartalmak elleni védelem érdekében a közösségi média platformok és egyéb digitális szolgáltatók felelősségének növelése elengedhetetlen. Szükséges olyan jogszabályok megalkotása, amelyek szigorúan szabályozzák a gyermekek személyes adatainak kezelését és a gyermekeket célzó hirdetések működését. Emellett kulcsszerepe van a megelőzésnek is: az iskolákban és a szülők számára egyaránt biztosítani kell a digitális tudatosságot fejlesztő oktatási programokat.

Az online világ fejlődésével párhuzamosan a gyermekek elleni visszaélések is egyre inkább az internetes térben zajlanak, ezért ennek a problémának a kezelése az elkövetkező évek egyik legfontosabb feladata.

A gyermekek elleni erőszak és kizsákmányolás felszámolása érdekében a nemzeti jogalkotás és a bűnüldözési gyakorlatok megerősítése is szükséges. A gyermekbántalmazás és a szexuális kizsákmányolás visszaszorítása érdekében a jogszabályok szigorítására, a nyomozati eszközök fejlesztésére és a gyermekvédelmi intézmények megerősítésére van szükség. A nemzetközi együttműködés szintén kulcsfontosságú a gyermekmunka és az emberkereskedelem elleni küzdelemben. A világ számos pontján még mindig százazrek dolgoznak gyermekmunkásként, sokszor veszélyes körülmények között. Ennek felszámolására olyan átfogó szabályozás és ellenőrzési mechanizmus kialakítása szükséges, amely biztosítja, hogy a gyermekeket kizsákmányoló vállalatok ne kerülhessék el a felelősségre vonást.

A gyermekek jólétét nemcsak a közvetlen jogsértések, hanem a globális kihívások, például a klímaváltozás is fenyegetik. Az éghajlatváltozás következtében egyre több gyermek kényszerül lakóhelyének elhagyására, és egyre többen kerülnek kiszolgáltatott helyzetbe menekültként. Az éghajlati migráció problémájára választ kell találni, és a nemzetközi közösségnek gondoskodnia kell arról, hogy az érintett gyermekek megfelelő ellátásban részesüljenek. Az éghajlatváltozás hatásainak mérséklése érdekében az oktatásban is nagyobb hangsúlyt kell kapnia a fenntarthatósági és környezetvédelmi szemléletformálásnak.

Mindezek mellett a gyermekek aktív részvételének biztosítása a döntéshozatali folyamatokban szintén fontos lépés lehet a jövőre nézve. A gyermekek jogainak tiszteletben tartása nem csupán azt jelenti, hogy védelmet és támogatást biztosítunk számukra, hanem azt is, hogy meghallgatjuk őket és bevonjuk őket az őket érintő döntésekbe. Ifjúsági tanácsok létrehozása és a gyermekek véleményének figyelembevétele a jogalkotásban hozzájárulhat ahhoz, hogy a gyermekjogok ténylegesen érvényesüljenek.

Összességében az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye egyedülálló eszköz a gyermekek jogainak védelmére, de annak hatékony érvényesítéséhez folyamatos jogalkotási és társadalmi reformokra van szükség. A jövőben elengedhetetlen a politikai akarat erősítése, a nemzetközi együttműködés fokozása és a gyermekek mindenképp felett álló érdekének érvényesítése. Csak így érhető el, hogy a gyermekjogok ne csupán papíron létezzenek, hanem valóban minden gyermek számára biztosítottak legyenek, függetlenül attól, hogy melyik országban élnek vagy milyen társadalmi háttérrel rendelkeznek.

8. Összegzés

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye az elmúlt 35 évben jelentős előrelépéseket eredményezett a gyermekek védelmében, világszerte megerősítve az oktatáshoz, az egészségügyi ellátáshoz és a biztonságos környezethez való jogukat. Az Egyezmény hatására számos országban szigorították a gyermekmunka tilalmát, javították az oktatási lehetőségeket, és erősebb jogi védelmet biztosítottak a gyermekek ellen elkövetett erőszakkal szemben. Az UNICEF és más nemzetközi szervezetek támogatásával csökkent a gyermekhalandóság, bővült az alapfokú oktatáshoz való hozzáférés, és egyre több gyermek vehet részt a közéletben, hallatva a saját hangját.

Ugyanakkor számos területen továbbra is komoly kihívásokkal kell szembenézni. A gyermekek elleni erőszak, a szociális egyenlőtlenségek és a gyermekmunka még mindig súlyos problémát jelentenek, különösen a hátrányos helyzetű közösségekben és a fejlődő országokban. A digitális világ új veszélyeket hozott magával, amelyeket a jogi és intézményi szabályozásnak még nem sikerült teljes mértékben kezelnie. A klímaváltozás és a fegyveres konfliktusok miatt egyre több gyermek kényszerül elhagyni otthonát, ami kiszolgáltatottabbá teszi őket az emberkereskedelem, a kizsákmányolás és az oktatási hátrányok szempontjából.

A következő évek kulcsfontosságú feladata, hogy az Egyezmény ne csupán papíron létezzen, hanem annak elvei minden gyermek számára kézzelfogható valósággá váljanak. Ehhez hatékonyabb jogérvényesítési mechanizmusokra, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésére, az online térben jelentkező veszélyek elleni fellépésre és a gyermekek döntéshozatali folyamatokba való bevonására van szükség. A gyermekjogok nemzetközi és nemzeti szintű megerősítése érdekében az államoknak fokozott politikai elkötelezettséget kell vállalniuk, és biztosítaniuk kell, hogy a jogi kötelezettségek mellett megfelelő anyagi és intézményi támogatás is rendelkezésre álljon a gyermekek védelméhez.

Csak a jogalkotás és a társadalmi szemléletformálás együttes erőfeszítésével érhető el, hogy a gyermekek valóban védettek legyenek a világ minden pontján. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének célja nem csupán a jogok deklarálása, hanem egy olyan világ megteremtése, ahol minden gyermek biztonságban, méltósággal és esélyegyenlőséggel élhet. A következő évek döntésein múlik, hogy ez a cél mennyire válik valósággá.